

ยาตมสมุนไพรและแนวคิดการสร้างนวัตกรรมบรรจุภัณฑ์ยาตมสมุนไพร Herbal Inhaler and the Concept of Creating Packaging Innovation of Herbal Inhaler Products

♦ จุฑารัตน์ ปิริยะเบญจวัฒน์

อาจารย์ประจำภาควิชาการจัดการโรงแรมและรีสอร์ท สาขาวิชาการจัดการสปา

คณะอุตสาหกรรมบริการ วิทยาลัยดุสิตธานี

Jutarat Piriyanbenjawat

Lecturer of Hotel and Resort Management (Spa), Faculty of Hospitality Industry,

Dusit Thani College, E-mail: jutarat.pi@dtc.ac.th

Abstract

Herb inhaler is the herbal nostrum which it has an easy process to produce. Nowadays, Thailand has many inhalant products and brands ; the famous one till OTOP (One Tambon One Product). Not only worth and beneficial of herbal but things which affect the choice to use herb inhaler in the period of high competition in product marketing need to develop different innovation to create outstanding herbal inhaler product to make more value for it.

For herbal inhalers can be made easily, making it highly competitive. Similar packaging bottle styles Such as a glass bottle, a plastic bottle, not a packaging highlight, therefore creating an innovation of herbal inhalers is thought to be derived from the extension of folk wisdom on molding With the shape of a Thai literary form, combined with a bottle of herbal inhalers that are one OTOP products for creating added value for the product create sales opportunities and gain more profit.

This article aims to propose idea to create distinguished innovation to make distinctive for herbal inhaler product and make more valuable for herbal inhaler product. It is proposed through aspect of product design to make more value of product.

Keyword: Herbal, Thai Wisdom, Innovation, Packaging

บทคัดย่อ

ยาตมสมุนไพรจัดเป็นยาสมุนไพรประจำบ้านที่มีขั้นตอนการผลิตไม่ยุ่งยาก ช่วยบรรเทาอาการวิงเวียน เมาเผลว หน้ามืด ตาลาย เป็นหวัด คัดจมูก อ่อนเพลีย การผลิต/ ธุรกิจยาตมสมุนไพรช่วยเพิ่มรายได้และเป็น อาชีพเสริม เป็นภูมิปัญญาสร้างคุณค่าและมูลค่าแก่สมุนไพรไทย นอกจากคุณค่าและประโยชน์ของสมุนไพร

แล้ว สิ่งที่มีผลต่อการเลือกใช้ยาสมุนไพรในยุคที่มีการแข่งขันด้านผลิตภัณฑ์ค่อนข้างสูงนี้ จำเป็นต้องพัฒนานวัตกรรมความแตกต่าง เพื่อสร้างความโดดเด่นให้แก่ผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพร และสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพร

เนื่องจากยาสมุนไพรสามารถทำได้ง่ายทำให้มีการแข่งขันกันสูง รูปแบบขวดบรรจุภัณฑ์คล้ายกัน เช่น เป็นขวดแก้ว ขวดพลาสติก ไม่จุดเด่นด้านบรรจุภัณฑ์ ดังนั้น การสร้างนวัตกรรมยาสมุนไพรจึงมีแนวคิดมาจากการต่อยอดภูมิปัญญาชาวบ้านเรื่องงานปั้น ด้วยการปั้นเป็นรูปทรงวรรณกรรมไทยผนวกเข้ากับขวดยาสมุนไพรที่เป็นผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) เพื่อการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้า สร้างโอกาสในการขายและได้กำไรมากขึ้น

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวคิดการสร้างนวัตกรรมความแตกต่าง เพื่อสร้างความโดดเด่นให้แก่ผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพร สร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพร โดยนำเสนอผ่าน มุมมองด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์

คำสำคัญ : สมุนไพร ภูมิปัญญาไทย นวัตกรรม บรรจุภัณฑ์

บทนำ

ยาสมุนไพรจัดอยู่ในประเภท ยาสมุนไพรประจำบ้าน ใช้สูตรดมบรรเทาอาการวิงเวียน หน้ามืด ตาลาย เป็นหวัด คัดจมูก อ่อนเพลีย มีวิธีทำที่ง่าย หาสมุนไพรได้สะดวก สามารถทำเป็นรายได้เสริมได้ (Wandee, N.,2016) ยาสมุนไพรจะแตกต่างจากยาทั่วๆไป โดยเพิ่มเติมสมุนไพร เช่น กระจับปี่ กานพลู พริกไทยดำ ยาสมุนไพรมีแพร่หลายมาก มีผู้ประกอบการผลิตยาสมุนไพรมากขึ้นทั้งในรูปแบบของอุตสาหกรรม และธุรกิจ SME รายย่อย จากการที่เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีขั้นตอนการผลิตไม่ยุ่งยาก และมีต้นทุนที่ไม่สูง ประกอบกับความนิยมการใช้สมุนไพรเพื่อสุขภาพที่สูงขึ้นด้วย ซึ่งการใช้สมุนไพรเพื่อรักษาหรือบรรเทาอาการของโรคเป็นความรู้ดั้งเดิมที่สืบทอดกันมานานจากรุ่นสู่รุ่น แต่เมื่อการแพทย์แผนปัจจุบันเริ่มเข้ามาในประเทศไทย การใช้ยาสมุนไพร และการแพทย์แผนไทยเริ่มลดน้อยลง แต่ในปัจจุบันแนวโน้มการใช้สมุนไพรเริ่มกลับมามีบทบาท เนื่องจากผู้คนเริ่มหันกลับมาสนใจสุขภาพกันมากขึ้น การใช้สมุนไพรมีผลข้างเคียงที่น้อยกว่ายาปฏิชีวนะ ไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อร่างกาย มีความปลอดภัยสูง สามารถใช้ได้โดยไม่ต้องกังวลกับโอกาสที่จะเกิดความเป็นพิษ อาการ ไม่พึงประสงค์ หรือผลข้างเคียงต่าง ๆ โดยการใช้สมุนไพรยังมีข้อมูลพื้นฐาน อ้างอิงตามหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ จึงต้องเลือกใช้ให้เหมาะสมกับโรค อาการอย่างถูกต้อง และยังคงมีความเสี่ยงที่เกิดจากการใช้สมุนไพรที่ผิดประเภท ผิดอาการ ผิดขนาด และผิดวิธี ทำให้รักษาหรือบรรเทาอาการได้ไม่ตรงตามวัตถุประสงค์ และอาจนำไปสู่อาการไม่พึงประสงค์ และการแพ้ยา แต่ทั้งนี้ สมุนไพรก็ยังคงมีความน่าเชื่อถือและมั่นใจต่อการใช่มากกว่ายาแผนปัจจุบัน (Trilertlunjakorn, R.,2018) สมุนไพรมีความสำคัญในการส่งเสริมสุขภาพ ประกอบด้วยสรรพคุณมากมายที่ช่วยในการดูแลสุขภาพ

ธุรกิจยาสมุนไพร เป็นธุรกิจที่ต้องการเจาะตลาดกลุ่มผู้รักสุขภาพทางเลือก ด้วยสมุนไพร การเข้าถึงกลุ่มผู้บริโภค ผู้ผลิตต้องสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้กับผลิตภัณฑ์ในทุก ๆ ด้าน เป็นธุรกิจที่กระบวนการทำงาน

ไม่ซับซ้อน เริ่มต้นธุรกิจด้วยทุนที่น้อยและสามารถประกอบการเพียงคนเดียวได้ แต่ผู้ที่จะประกอบธุรกิจนี้ จำเป็นจะต้องมีความรู้เรื่องสมุนไพรและต้องใส่ใจทุกรายละเอียดในกระบวนการผลิต หนึ่งในปัญหาด้านการตลาดในการทำธุรกิจยาสมุนไพร คือ การปรับเปลี่ยนบรรจุภัณฑ์ให้หลากหลายและเข้าถึงกลุ่มผู้บริโภคให้หลากหลายกลุ่ม (Wandee, N.,2016)

สมุนไพรเป็นทั้งอาหารและยารักษาโรค สมุนไพรมีทั้งจากพืช สัตว์ และแร่ธาตุจากธรรมชาติ ที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสภาพภายใน ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นยารักษาโรคหรือบำรุงร่างกายได้ สมุนไพรที่ได้จากส่วนของพืชโดยตรง (พืชวัตถุ) โดยส่วนต่าง ๆ ที่นำมานั้นมีสารที่สามารถใช้เป็นยาได้ ได้แก่ ใบ ดอก ผล เปลือกผล เมล็ด เปลือกเมล็ด รากหรือหัว ต้น แก่น กระพี้ เนื้อไม้ เปลือกไม้ สมุนไพรที่ได้จากอวัยวะของสัตว์ (สัตว์วัตถุ) ได้แก่ ตับ ตี นอ เขา เอ็น เลือด น้ำมัน มูล เป็นต้น เช่น ขี้ผึ้ง รังนก น้ำมันตับปลา สมุนไพรที่ได้จากแร่ธาตุธรรมชาติหรือสิ่งที่ประกอบขึ้นจากแร่ธาตุต่าง ๆ ตามกรรมวิธี (ธาตุวัตถุ) นำมาใช้เป็นยา เช่น เปลือกกำมะถัน น้ำประสานทอง ดีเกลือ สารส้ม เป็นต้น (Toxicology Center, Faculty of Medicine Ramathibodi Hospital. 2562)

“สมุนไพรไทย” เป็นเอกลักษณ์ที่สะท้อนวัฒนธรรมความเป็นชาติไทย มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนานควบคู่สังคมไทยนับตั้งแต่ สมัยกรุงสุโขทัยต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ดังจะเห็นเป็นส่วนประกอบในอาหาร คาว-หวาน เป็นยารักษาโรค ใช้ในการดูแลสุขภาพและยาอายุวัฒนะ กระทั่งการเสริมความงาม ภูมิปัญญาเหล่านี้ได้รับการสั่งสม สืบทอด และพัฒนาต่อเนื่อง สร้างคุณค่า และมูลค่าให้แก่สมุนไพรไทยจนถึงปัจจุบัน ผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรไทย คือ ที่สุดแห่งภูมิปัญญาไทย กลายเป็นหนึ่งในผลิตภัณฑ์ส่งออกสำคัญของประเทศ โดยในต้นปี 2556 มีมูลค่าส่งออกสมุนไพรส่งไปประเทศญี่ปุ่นกว่า 80 ล้านบาท (Department of the Permanent Secretary, Ministry of Commerce., 2014) ด้วยความพร้อมทางด้านต้นทุนการผลิต อันได้แก่ ภูมิประเทศ วัตถุดิบ กระบวนการผลิต รวมถึงความหลากหลายของรูปแบบผลิตภัณฑ์สมุนไพรไทยและช่องทางการตลาดทั้งในและต่างประเทศ ซึ่งคณะรัฐมนตรีของไทยปีพุทธศักราช 2558 เสนอให้กระทรวงสาธารณสุขร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพัฒนาพืชสมุนไพรไทยให้สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นที่ยอมรับและสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากสมุนไพร ปัจจุบันความต้องการใช้สมุนไพรในประเทศไทยเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เพราะความสนใจในการดูแลสุขภาพด้วยผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติ และสมุนไพรสามารถเปลี่ยนเป็นผลิตภัณฑ์ได้หลากหลาย เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค โดยอุตสาหกรรมสมุนไพรได้รับการคาดการณ์ว่าเป็นอุตสาหกรรมที่มีศักยภาพ และสามารถสร้างความยั่งยืนในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของอุตสาหกรรมเป้าหมาย ทั้งอุตสาหกรรมที่มีศักยภาพและกลไกในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจเพื่ออนาคต นอกจากนี้ ยังเกิดจากการเปลี่ยนแปลงบริบทที่คาดการณ์ว่าจะส่งผลต่อความยั่งยืนของระบบเศรษฐกิจและสังคมในอนาคต ทั้งในส่วนของผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติของผู้บริโภค และแนวโน้มในการดูแลสุขภาพและความงามที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้อุปสงค์ของผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติ และผลิตภัณฑ์สมุนไพรเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ (Rongtunman., 2017) ปี 2559 ตลาดสมุนไพรทั้งเวชสำอาง อาหารเสริม

เครื่องดื่มและสมุนไพรแห้ง สมุนไพรสด ในประเทศมีมูลค่าประมาณ 3.92 หมื่นล้านบาท ตลาดสมุนไพรไทยเติบโตขึ้น ร้อยละ 10 ต่อปี ในปี 2560 โตขึ้นถึงกว่า ร้อยละ 30 คาดว่าในปี 2564 ตลาดสมุนไพรไทยจะขยายตัวเป็น 5.69 หมื่นล้านบาท ซึ่งถือว่าการขยายตัวมีแนวโน้มที่ดีในเชิงเศรษฐกิจ (Tungjaisatapud, P., Government Public 2018)

การทบทวนวรรณกรรม

ความหมายของสมุนไพรไทย

สมุนไพรไทย หมายถึง พืช สัตว์ ธาตุวัตถุ สารสกัด ที่มีการใช้อยู่ในประเทศไทย และให้รวมถึงผลิตภัณฑ์ยาและตำรับยาในคัมภีร์โบราณของไทย อาหาร เครื่องสำอาง ที่มีส่วนผสมของสิ่งดังกล่าว เพื่อการสร้างมูลค่าเพิ่ม สร้างเสริมสุขภาพ รักษาโรค และสร้างความยั่งยืนของเศรษฐกิจประเทศไทย (Director-General of the Department of Thai Traditional Medicine and Alternative Medicine, 2017)

ผลิตภัณฑ์สมุนไพร หมายถึง

1. ยาจากสมุนไพร หมายความว่า ยาแผนไทย หรือยาตามองค์ความรู้การแพทย์ทางเลือกอื่นและให้หมายความรวมถึงยาแผนโบราณที่ใช้กับมนุษย์ตามกฎหมายว่าด้วยยา เพื่อการรักษา บำบัด บรรเทา หรือป้องกันโรคความเจ็บป่วยของมนุษย์
2. ผลิตภัณฑ์จากสมุนไพร ที่ได้จากพืช สัตว์ จุลชีพ หรือธาตุวัตถุ หรือที่มีส่วนประกอบสำคัญที่เป็นหรือได้จากพืช สัตว์ หรือแร่ หรือจุลชีพ ซึ่งพร้อมที่จะนำไปใช้แก่มนุษย์มีวัตถุประสงค์เพื่อ
 - 2.1 ให้เกิดผลต่อสุขภาพ หรือการทำงานของร่างกายดีขึ้น หรือเสริมสร้างโครงสร้างการทำงานของร่างกาย
 - 2.2 ลดปัจจัยเสี่ยงของการเกิดโรค
3. วัตถุที่มุ่งหมายสำหรับใช้เป็นส่วนผสมในการผลิต ผลิตภัณฑ์สมุนไพร
4. วัตถุอื่นที่กำหนดให้เป็นผลิตภัณฑ์สมุนไพรตามที่รัฐมนตรีประกาศ วัตถุตามข้อ 1 2 3 ไม่หมายความรวมถึง วัตถุตามข้อ 5 และ 6
5. วัตถุที่มุ่งหมายสำหรับใช้ในการเกษตร การอุตสาหกรรม หรือการอื่นตามที่เลขาธิการกำหนดโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา
6. วัตถุที่จัดเป็นยา อาหาร เครื่องกีฬา เครื่องมือเครื่องใช้ในการส่งเสริมสุขภาพ เครื่องสำอาง เครื่องมือแพทย์ วัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท ยาเสพติดให้โทษ หรือวัตถุอันตราย (Department of Thai Traditional Medicine and Alternative Medicine, 2017)

ตารางที่ 1: สรรพคุณของส่วนผสมในยาตมสมุนไพร (Update from edible knowledge box project Knowledge Management and Development Office, 2016)

สมุนไพร	สรรพคุณ
ไพล	ช่วยลดอาการปวดเมื่อย เคล็ดขัดยอก คลายกล้ามเนื้อ ลดอาการอักเสบ ฟกช้ำ บวม
ขมิ้นชัน	ช่วยลดอาการอักเสบ แก้โรคผิวหนัง
ตะไคร้บ้าน	แต่งกลิ่น ลดอาการฟกช้ำ ลดอาการปวดเมื่อย
ผิวมะกรูด	มีน้ำมันหอมระเหยแก้ลมวิงเวียน
การบูร	แต่งกลิ่น บำรุงหัวใจ
พิมเสน	แต่งกลิ่น ลดอาการพุพองผดผื่น บำรุงหัวใจ
เกลือ	ช่วยดูดความชื้นและช่วยพาให้ตัวยาซึมผ่านผิวหนังได้ดีขึ้น
พริกไทยดำ	บำรุงธาตุในร่างกาย ช่วยกระตุ้นระบบประสาท บรรเทาอาการนอนไม่หลับ
ลูกกระวาน	แก้อาการคลื่นไส้ อาเจียน เชื้องซึม
กานพลู	ช่วยทำให้ประสาทสงบ
อบเชย	แก้ลมวิงเวียน คลื่นไส้อาเจียน
โป๊ยกั๊ก	บรรเทาอาการไอ บรรเทาอาการหลอดลมอักเสบ
ยูคาลิปตัส	แก้หวัด คัดจมูก แก้ไอ ทาพูนวดแก้ฟกช้ำ
ว่านเปราะหอม	บรรเทาอาการเจ็บคอ แก้หวัดคัดจมูก
ตะไคร้หอม	ไล่ยุง ช่วยระบบทางเดินหายใจ บรรเทาหวัด
รกจันทร์เทศ	บำรุงโลหิต กระจายเลือดลม แก้ไข้ ทำให้หลับสบาย บรรเทาอาการปวดท้อง
ใบส้มป่อย	ช่วยบำรุงผิว แก้โรคผิวหนัง ลดความดัน
โกฐหัวบัว	บรรเทาอาการปวดหัวใจ ขับลม จุกเสียด แน่นหน้าอก แก้อาการปวดศีรษะ วิงเวียน
เมนทอล	บรรเทาอาการหวัด ขับลม หอมเย็นชื่นใจ คลายเครียด ลดการปวดเกร็งกล้ามเนื้อ บรรเทาอาการปวดศีรษะ

ห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain) ของอุตสาหกรรมสมุนไพร

การดำเนินการเชิงเศรษฐกิจที่เกี่ยวกับสมุนไพรนั้น ลักษณะของอุตสาหกรรมสมุนไพรมีลักษณะที่ประกอบด้วยการจัดการเกี่ยวกับวัตถุดิบสมุนไพร (ต้นทาง) ที่มีความครอบคลุมเกี่ยวกับการเพาะปลูกวัตถุดิบให้อยู่ในสภาพที่สามารถนำไปผลิตต่อเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มต่อไป และการนำเข้าวัตถุดิบในกรณีที่วัตถุดิบที่ผลิตขึ้นภายในประเทศไม่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้ผลิต และผู้บริโภคในบางส่วนที่มีการบริโภคโดยตรงที่ไม่มีการแปรรูปเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มเติม การผลิตหรือการจัดบริการเพื่อตอบสนองความต้องการบริโภคประเภทต่าง ๆ (กลางทาง) ที่มีความครอบคลุมลักษณะการบริโภคประเภทต่าง ๆ เช่น การรักษาอาการของโรค การเสริมอาหารเพื่อให้ผู้บริโภคมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นกว่าเดิม และช่องทางการนำไปสู่ผู้ที่มีความต้องการบริโภคประเภทต่าง ๆ (ปลายทาง) ที่เป็นการนำเอาผลิตภัณฑ์ที่ผ่านกระบวนการจัดจำหน่ายในลักษณะต่าง ๆ

ทำให้สามารถสรุปห่วงโซ่อุปทานของอุตสาหกรรมสมุนไพรได้ดังภาพที่ 1 ซึ่งมีความครอบคลุมการจัดการการส่งต่อ วัตถุดิบ สินค้า หรือบริการจากหน่วยหนึ่งในห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain) ไปยังอีกหน่วยหนึ่งอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีต้นทุนรวมในห่วงโซ่อุปทานต่ำที่สุด

ภาพที่ 1 ห่วงโซ่อุปทานของอุตสาหกรรมสมุนไพร

ที่มา: Department of Thai Traditional Medicine and Alternative Medicine, 2017

อุตสาหกรรมสมุนไพรของประเทศไทย

สมุนไพรมีการใช้ในหลายอุตสาหกรรมต่าง ๆ เช่น อุตสาหกรรมผลิตยาแผนโบราณ หรืออุตสาหกรรมที่มีการแปรรูปสมุนไพรในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ทำสารสกัดจากสมุนไพร เป็นวัตถุดิบสำหรับผลิตยาแผนปัจจุบัน บางชนิด เป็นส่วนผสมกับเครื่องสำอางและผลิตภัณฑ์สปา

จากการรวบรวมข้อมูลของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พบว่า จำนวนผู้ผลิตผลิตภัณฑ์สมุนไพรที่สะท้อนจากฐานข้อมูลของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพบว่า ในปัจจุบันหน่วยงานที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย

ผู้ผลิตยาสมุนไพร/ ยาแผนโบราณ (สถานที่) มีจำนวนรวมทั้งสิ้น 950 แห่ง โดยสามารถจำแนกได้เป็น กรุงเทพมหานคร 289 แห่ง ภูมิภาค 661 แห่ง (Food and Drug Administration, 2014) โดยมีผู้ผลิตที่ได้รับการรับรองมาตรฐานตามหลักเกณฑ์การผลิตที่ดี (Good Manufacturing Practice, GMP) ฉบับอาเซียน จำนวน 25 แห่ง หรือ คิดเป็นร้อยละ 2.6 ของสถานประกอบการผลิตยาแผนโบราณทั้งหมด และปัจจุบันได้ถูกยกเลิกตามประกาศสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา เรื่อง หลักเกณฑ์การออกหนังสือรับรอง GMP ของสถานที่ผลิตยาแผนโบราณ (ประกาศ ณ วันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2557)

ผู้ผลิตผลิตภัณฑ์เสริมอาหารมีจำนวนรวมทั้งสิ้น 21 แห่ง โดยสามารถจำแนกได้เป็นประเภทเข้าข่ายโรงงาน 15 แห่ง และไม่เข้าข่ายโรงงาน 6 แห่ง (Department of the Permanent Secretary, 2012)

ผู้ผลิตเครื่องสำอาง : มีจำนวนโรงงานผู้ผลิตเครื่องสำอางรวม 200 แห่ง (Cosmetics Manufacturers Association, 2016)

เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับขนาดของผู้ประกอบการที่ปรากฏในฐานข้อมูลของกรมโรงงานอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม พบว่า ในปัจจุบันมีจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับสมุนไพรจำนวน 106 แห่ง ที่ขึ้นทะเบียนกับกรมโรงงานอุตสาหกรรม จะเห็นได้ว่าเป็นสัดส่วนที่น้อยเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนโรงงานทั้งหมด ตามที่แสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 จำนวนโรงงานอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับสมุนไพร จำแนกตามประเภทโรงงานและขนาด

ประเภทอุตสาหกรรม	ประเภทหรือชนิดของโรงงาน			รวม
	S	M	L	
1. ยาสมุนไพร	6	23	6	35
2. เครื่องดื่มและอาหารสมุนไพร	2	21	5	28
3. อาหารเสริมสมุนไพร	-	5	2	7
4. เครื่องสำอางสมุนไพร	-	11	5	16
5. อื่น ๆ	4	16	-	20
รวม	12	76	18	106

ที่มา: Department of Thai Traditional Medicine and Alternative Medicine, 2017

จากลักษณะของผู้ผลิตดังกล่าวจะเห็นได้ว่า อุตสาหกรรมสมุนไพรของประเทศไทยถูกดำเนินการโดยโรงงานอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดเล็กมากที่สุด (ร้อยละ 98) ดังนั้นหากต้องการยกระดับความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมสมุนไพรไทยทั้งระบบควรจะต้องร่วมผลักดันให้อุตสาหกรรมเหล่านี้เปลี่ยนแปลงและปรับตัวโดยการเพิ่มประสิทธิภาพและผลิภาพการผลิตของอุตสาหกรรมสมุนไพรร่วมกับการส่งเสริมให้เกิดการใช้ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิจัย และนวัตกรรม ตลอดจนการนำภูมิปัญญามาประยุกต์กับความคิดสร้างสรรค์เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม และผลิตภัณฑ์ใหม่ที่มีความหลากหลาย และสามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงบริบทและความต้องการได้อย่างเหมาะสม

ตลาดสมุนไพรไทยและการใช้สมุนไพรในประเทศไทย

ตลาดสมุนไพรในประเทศไทยมีศูนย์กลางอยู่ในจังหวัดกรุงเทพมหานคร โดยมีตลาดค้าส่งที่ แขวงจักรวรรดิ เขตสัมพันธวงศ์ โดยมีผู้ค้ารายใหญ่อยู่ประมาณ 13-15 ราย ซึ่งเป็นทั้งผู้ค้าส่ง ผู้นำเข้า และ/หรือผู้ผลิตยาแผนโบราณ ขณะที่การพิจารณาในส่วนของการใช้สมุนไพรเพื่อการเสริมสร้างสุขภาพและความงามนั้น ปัจจุบัน ผู้บริโภคมีความใส่ใจเรื่องสุขภาพมากขึ้น ในส่วนของการใช้สมุนไพรเพื่อการแพทย์แผนไทยใน

โรงพยาบาลนั้น จากการสำรวจมูลค่าการใช้ยาสมุนไพรไทยเฉพาะ 24 รายการจากยาแผนไทยที่บรรจุในบัญชียาหลักแห่งชาติ ได้ระบุว่า มีมูลค่าการใช้ประมาณปีละ 14,000 ล้านบาทและมีแนวโน้มที่มีความต้องการใช้งานขึ้นอย่างต่อเนื่อง

การวิจัยองค์ความรู้ด้านสมุนไพรในประเทศไทย ส่วนใหญ่มุ่งเน้นการหาหลักฐานทางวิทยาศาสตร์มาสนับสนุนในด้านคุณภาพ ประสิทธิภาพและความปลอดภัยซึ่งเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากต่อการพัฒนาสมุนไพรเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ทั้งการเป็นยา หรือ ผลิตภัณฑ์สุขภาพอื่น ๆ การพัฒนาสมุนไพรไทยได้รับความสำคัญอย่างต่อเนื่อง โดยคณะกรรมการปฏิรูประบบสาธารณสุข สถาปนาปฏิรูปแห่งชาติได้มีการเสนอแนวทางการปฏิรูปการแพทย์แผนไทยไว้ 6 ประเด็น ได้แก่

- ประเด็นที่ 1 การปฏิรูปโครงสร้างและกลไกการบริหารจัดการที่เป็นเลิศด้านการแพทย์แผนไทย
 - ประเด็นที่ 2 การปฏิรูปด้านการศึกษาการพัฒนากำลังคน “สร้างเอกภาพ-เอกลักษณ์ไทย”
 - ประเด็นที่ 3 การปฏิรูปด้านการวิจัยพัฒนาองค์ความรู้จากภูมิปัญญาไทย
 - ประเด็นที่ 4 การปฏิรูประบบบริการสุขภาพการแพทย์แผนไทยคู่ขนานกับการแพทย์แผนปัจจุบัน
 - ประเด็นที่ 5 การปฏิรูปด้านอุตสาหกรรมยาแผนไทยและยาสมุนไพร “ความมั่นคง-คลังยาของชาติ”
 - ประเด็นที่ 6 การปฏิรูปด้านการคุ้มครองภูมิปัญญาไทย “มรดกไทย-มรดกโลก”
- โดยจัดเป็น 4 ยุทธศาสตร์ แสดงดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ยุทธศาสตร์ว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย ฉบับที่ 1 พ.ศ.2560-2564

ที่มา: Department of Thai Traditional Medicine and Alternative Medicine, 2017

โดยยุทธศาสตร์ที่ 2 จากภาพที่ 2 กล่าวถึงการพัฒนาอุตสาหกรรมและการตลาดสมุนไพรให้มีคุณภาพระดับสากล ได้มีแผนงานในการสร้างความน่าเชื่อถือให้กับผลิตภัณฑ์สมุนไพรโดยได้กำหนดแนว

ทางการดำเนินงานด้วยการส่งเสริมการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์สมุนไพรโดยการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ (Department of Thai Traditional Medicine and Alternative Medicine, 2017)

จากงานวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อการซื้อขายยาสมุนไพรหอมวิสาหกิจชุมชน กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรไทรมา้า (Trilertlunjakorn, R.,2018) ได้ให้ความสำคัญของการออกแบบผลิตภัณฑ์สมุนไพร ว่ามีผลต่อการเลือกซื้อยาสมุนไพร

จากชุดประมวลความรู้ธุรกิจยาสมุนไพร ของสำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน) ได้สรุปแนวคิดใหม่ในการพัฒนาอาชีพต่อนึ่งว่า ผู้ประกอบการยาสมุนไพรต้องสร้างแนวคิดใหม่ ๆ ในการเพิ่มยอดขายในธุรกิจ โดยการปรับรูปแบบของบรรจุภัณฑ์และเพิ่มความหลากหลายของบรรจุภัณฑ์เพื่อเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงกลุ่มลูกค้าให้หลากหลายกลุ่ม

ความหมายของนวัตกรรม

นวัตกรรม คือ “สิ่งใหม่ที่เกิดจากการใช้ความรู้และความคิดสร้างสรรค์ที่มีประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและสังคม” นวัตกรรมนับเป็นกระบวนการที่เกิดจากการนำความรู้และความคิดสร้างสรรค์มาผนวกกับความสามารถในการบริหารจัดการ เพื่อสร้างให้เกิดเป็นธุรกิจนวัตกรรมหรือธุรกิจใหม่ อันจะนำไปสู่การลงทุนใหม่ที่ส่งผลต่อการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ (National Innovation Agency, 2006)

พัฒนาการของนวัตกรรม สามารถแบ่งได้เป็น 5 ยุค ดังนี้ (Freeman and Scote, 1977 Cited in the Journal of Public and Private Management Innovation Issue 3 Vol 1 Tammachot Ravipa, 2015)

1. ยุคเริ่มแรก (ค.ศ. 1770-1840) อังกฤษเป็นประเทศแรกและเป็นผู้นำของโลกนวัตกรรมและเทคโนโลยีในยุคนี้ เนื่องจากได้พัฒนาระบบกลไกทางกลศาสตร์ (Mechanics) ในอุตสาหกรรมทอผ้า ทำให้การทำงานเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงขึ้น ส่งผลให้อังกฤษสามารถสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน

2. ยุคที่สอง (ค.ศ. 1840-1890) อังกฤษยังคงครองความเป็นผู้นำทางด้านนวัตกรรมในการคิดค้นเทคโนโลยีใหม่ ๆ เช่น พลังไอน้ำ จนกระทั่งในปี ค.ศ.1890 อังกฤษก็ได้พัฒนารถจักรพลังไอน้ำขึ้น และถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิวัติอุตสาหกรรม

3. ยุคที่สาม (ค.ศ. 1890-1930) สหรัฐอเมริกาและเยอรมันได้เร่งส่งเสริมการมีนวัตกรรมใหม่ ๆ จนสามารถก้าวขึ้นเป็นผู้นำทางเทคโนโลยีด้านวิศวกรรมไฟฟ้า เคมี การถลุงเหล็ก การต่อเรือ และอุตสาหกรรมหนักอื่น ๆ ได้ในระยะเวลาต่อมา

4. ยุคที่สี่ (ค.ศ. 1930-1970) ญี่ปุ่นเร่งส่งเสริมให้มีการสร้างนวัตกรรมกระบวนการผลิต ขนาดใหญ่ (Mass Production) เช่น เทคโนโลยีการผลิตรถยนต์ ฯลฯ จนสามารถก้าวขึ้นมา เทียบเคียงอังกฤษ สหรัฐอเมริกาและเยอรมันได้

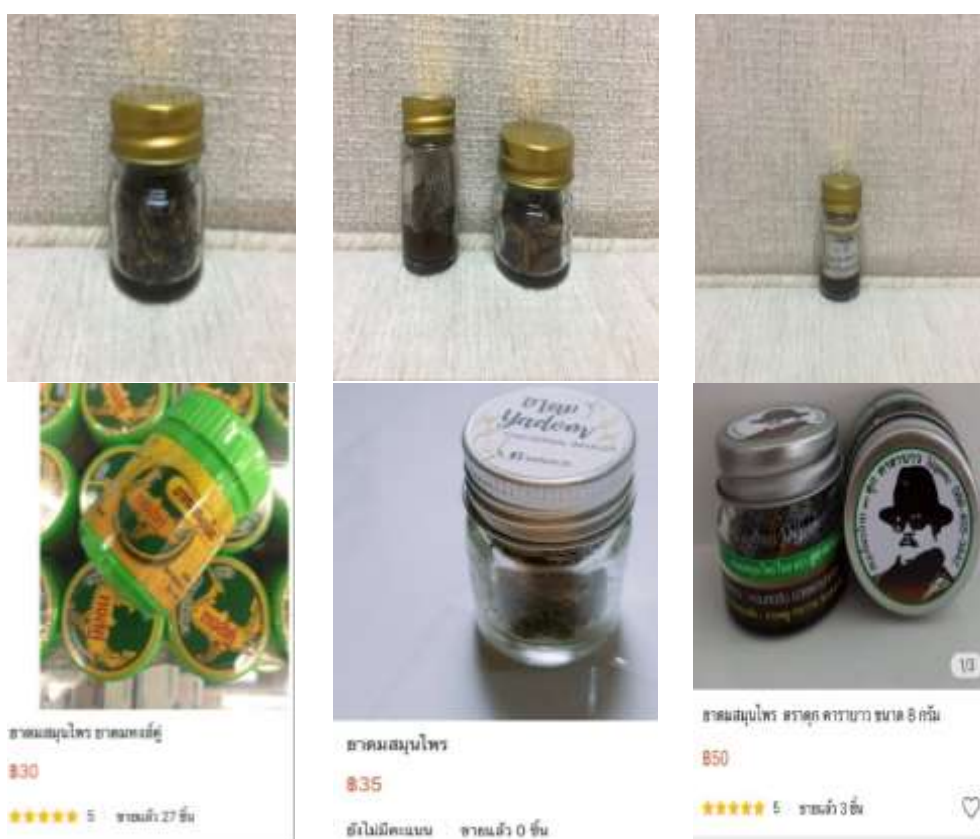
5. ยุคที่ห้า (ค.ศ. 1970-ปัจจุบัน) สหรัฐอเมริกาจัดให้มีการส่งเสริมนวัตกรรม รวมไปถึงการออกกฎหมาย เพื่อส่งเสริมให้เกิดการสร้างสรรค่นวัตกรรมทางด้านการสื่อสาร คอมพิวเตอร์ เทคโนโลยีดิจิทัล จนสามารถกลับมาเป็นผู้นำทางด้านนวัตกรรมในสาขานี้ได้อีกครั้งหนึ่ง

นวัตกรรมแบ่งเป็น 6 ประเภท (Yosyingyong, Keratie 2009) ดังนี้

1. นวัตกรรมทางธุรกิจขององค์กร (Business Innovation) เป็นการปรับเปลี่ยน การดำเนิน ธุรกิจขององค์กร เพื่อตอบสนองต่อสิ่งเร้าของบริบทโลกาภิวัตน์ ความต้องการและความพึงพอใจของลูกค้า รวมถึงความอยู่รอดและความสามารถในการแข่งขันขององค์กร
2. นวัตกรรมทางยุทธศาสตร์ขององค์กร (Strategy Innovation) เป็นการเปลี่ยนแปลง วิสัยทัศน์ พันธกิจ ค่านิยม ความเชื่อ เป้าหมาย รวมถึงการปรับระบบโครงสร้างองค์กร เพื่อกำหนดทิศทางหลักของการ ทำธุรกิจขององค์กรใหม่ และผลักดันธุรกิจให้เติบโตอย่างยั่งยืน
3. นวัตกรรมทางทุนมนุษย์ (Human Capital Innovation) เป็นการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ และทักษะที่เหมาะสมเพื่อเอื้อต่อการปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทต่าง ๆ ภายใต้กระบวนการนวัตกรรม
4. นวัตกรรมทางกระบวนการ (Process Innovation) เป็นการพัฒนาวิธีการผลิตหรือการ ปฏิบัติที่ แตกต่างไปจากเดิม เพื่อให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงขึ้นและต้นทุนการผลิตลดลง นวัตกรรมทาง กระบวนการ ประกอบด้วยนวัตกรรมกระบวนการทางเทคโนโลยี และนวัตกรรม กระบวนการทางองค์กร
5. นวัตกรรมทางสินค้าและบริการ (Product/Service Innovation) เป็นการสร้างสินค้า และ บริการใหม่ หรือพัฒนาและปรับปรุงสินค้าที่มีอยู่ หรือรวมสินค้าที่มีอยู่เข้าไปในสินค้าใหม่ เพื่อเสนอคุณค่า ให้แก่ลูกค้าและประโยชน์ที่ลูกค้าจะได้รับ โดยคำนึงถึงกระบวนการจัดการห่วงโซ่คุณค่าที่เกิดขึ้นกับทุก หน่วยงานที่จะทำให้เกิดผลในเชิงพาณิชย์ได้
6. นวัตกรรมทางการตลาด (Marketing Innovation) เป็นการพัฒนาวิธีการทำการตลาด รูปแบบ ใหม่ที่ให้ความสำคัญกับบรรจภัณฑ์ ช่องทางการจัดจำหน่าย การสื่อสารการตลาด และการส่งมอบผลิตภัณฑ์ หรือบริการให้กับลูกค้า รวมถึงการประเมินและการทำนายความต้องการของผู้บริโภค

การสร้างนวัตกรรมความแตกต่างด้านบรรจภัณฑ์ผลิตภัณฑ์ยาตามสมุนไพร ยาตามสมุนไพรโดยทั่วไปจะมี รูปแบบเป็นขวดแก้วพร้อมฝาปิดขนาดต่าง ๆ หรือเป็นขวดพลาสติกพิมพ์ลาย ไม่ค่อยพบขวดลายโดดเด่นมาก นัก ซึ่งในความเป็นจริงสังคมไทยมีเอกลักษณ์ด้านงานเครื่องปั้นดินเผา งานแกะสลัก ที่สามารถพัฒนาเป็น บรรจภัณฑ์รูปแบบอื่นได้เพื่อเพิ่มมูลค่า เช่น การออกแบบบรรจภัณฑ์เป็นรูปทรงที่เป็นเอกลักษณ์ไทยผ่านงาน ปั้นดิน เป็นตัวละครไทยต่าง ๆ ได้แก่ ช้าง มวยไทย ผีเสื้อสมุทร ลินสมุทร สุดสาคร พระอภัยมณี ม้านิลมังกร ทศกัณฐ์ หนุมาน หรือ รูปแบบอื่น ๆ ที่สื่อถึงความเป็นไทย สามารถใช้เป็นของฝากในงานสำคัญต่าง ๆ ได้ ดังภาพที่ 4 งานเครื่องปั้นดินเผาเป็นงานศิลปหัตถกรรมที่พบได้ทั่วไปในทุกภูมิภาคของไทย ก่อปรกับการทำ ยาตามสมุนไพรซึ่งสามารถทำได้ง่ายมีขั้นตอนการผลิตที่ไม่ยุ่งยาก ผนวกเข้ากับความชำนาญด้าน เครื่องปั้นดินเผาที่สามารถพบได้ทั่วไปในภูมิภาคต่าง ๆ ของไทย ทำให้เกิดการพัฒนารูปแบบบรรจภัณฑ์ใหม่ เพิ่มช่องทางการจัดจำหน่าย สร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ลูกค้าได้ นอกจากนี้ ยังสามารถลดต้นทุนการตลาดผ่านการ ขายระบบออนไลน์ เช่น การขายผ่านเฟสบุ๊ค (Facebook) อินสตาแกรม (Instagram) ไลน์ (Line) เว็บไซต์ (Website) หรือขายผ่านแอปออนไลน์ (App online) อื่น ๆ

ลักษณะของยาตมสมุนไพรที่พบเห็นได้ทั่วไปในท้องตลาดจะมีรูปแบบเป็นขวดแก้วฝาเกลียว อาจมองเห็นตัวยาสมุนไพร ปริมาณสินค้า หรือมีฉลากปิดทับไม่เห็นตัวยาสมุนไพร มีถุงตาข่าย ใช้งานง่าย มีวิธีการผลิตไม่ยุ่งยาก รูปทรงที่ไม่โดดเด่น ทำให้ขายได้ในราคา 30-50 บาท ซึ่งถือเป็นข้อดีของยาตมสมุนไพร แต่หากนำนวัตกรรมแนวคิดการออกแบบบรรจุภัณฑ์ยาตมสมุนไพรด้วยรูปทรงไทยผ่านงานเครื่องปั้นดินเผามาใช้ควบคู่โดยใช้ตัวยาเดิมเพียงแต่เปลี่ยนรูปทรงทำให้สามารถเพิ่มราคาขายจาก 30-50 บาท เป็นราคา 100 บาทขึ้นไป เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มของสินค้า เพิ่มรายได้ให้แก่ผู้ประกอบการ อีกทั้งยังมีประโยชน์ในด้านส่งออก ของที่ระลึก ของชำร่วย หรือของฝากชาวต่างชาติได้อีกด้วย นอกจากนี้ยังสามารถสร้างนวัตกรรมการออกแบบบรรจุภัณฑ์เป็นแบบอื่นที่น่าสนใจได้ เช่น ออกแบบรูปทรงให้ดูทันสมัย ง่ายต่อการใช้งาน และเสริมด้วยความเป็นไทยด้วยกลิ่นของสมุนไพรไทย เช่น กลิ่นมะลิ กลิ่นดอกกล้วยไม้ เพื่อสร้างความแตกต่างให้แก่ยาตมสมุนไพร

ภาพที่ 3 บรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์ยาตมสมุนไพรที่พบได้ทั่วไป

ภาพที่ 4 การสร้างนวัตกรรมความแตกต่างด้านบรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์ยาดมสมุนไพร
(ผู้เขียนรวบรวมจากผลงานของผู้เขียน)

ภาพที่ 5 ตัวอย่างงานขายยาดมสมุนไพรรุ่นวรรณกรรมไทย

บทสรุป

การสร้างนวัตกรรมความแตกต่างด้านบรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์ยาตมสมุนไพรควรมีการพัฒนาบรรจุภัณฑ์รูปแบบอื่นเพื่อเพิ่มมูลค่าและสร้างเอกลักษณ์ความเป็นไทย รูปแบบบรรจุภัณฑ์ของยาตมสมุนไพรที่ไม่เหมือนบรรจุภัณฑ์ทั่วไปในท้องตลาดทำให้สามารถขายได้ในราคาที่สูงกว่าทั่วไป โดยราคาตลาดอยู่ที่ 30-50 บาท ในขณะที่ ยาตมสมุนไพรรูปทรงไทยผ่านงานเครื่องปั้นดินเผาสามารถขายได้ในราคา 100 บาทขึ้นไป นอกจากนี้ยังเป็นการเพิ่มรายได้แล้วยังเพิ่มจำนวนยอดขายได้อีกทางหนึ่งด้วย การออกแบบบรรจุภัณฑ์เป็นรูปทรงที่ผสมผสานเอกลักษณ์ไทยผ่านงานปั้นดิน เป็นตัวละครไทยต่าง ๆ ได้แก่ ช้าง มวยไทย ผีเสื้อสมุทร สินสมุทร สุนัขจิ้งจอก พระอภัยมณี ม้านิลมังกร ทศกัณฐ์ หนุมาน หรือ รูปแบบอื่น ๆ ที่สื่อถึงความเป็นไทย นอกจากนี้ยังสามารถสร้างเอกลักษณ์ของกลิ่นยาตมสมุนไพรโดยใช้กลิ่นดอกไม้ไทย เช่น ยาตมสมุนไพรกลิ่นจำปา จำปี กล้ายี่ไม้ เป็นต้น ซึ่งควรได้รับการวิจัยพัฒนาต่อยอดในการสร้างสรรค์กลิ่นยาตมสมุนไพรเพื่อประโยชน์สูงสุดสำหรับผู้บริโภค

References

- Department of Health Service Support, Ministry of Public Health. (2016). Knowledge Document for Spa Manager. Bangkok: MS Corporation Company.
- Department of Health Service Support, Ministry of Public Health. (2016). Standard of Spa Business for World Class. Bangkok: J Nesis Media Com Company.
- Department of Health Service Support, Ministry of Public Health. (2016). Spa Business Manual. Bangkok.
- Department of the Permanent Secretary, Ministry of Commerce., (2014). AEC-Future of Thai herbal worries about 'raw materials'. Fight ASEAN. Available at : <https://www.tcijthai.com/news/2014/16/scoop/4227> : June 17,2019
- Director-General of the Department of Thai Traditional Medicine and Alternative Medicine. (2017). Thai herbs grow 30%, export 1,000 million baht per year. Available at : <http://www.komchadluek.net/news/edu-health/335036>
- National Master Plan., (2017). Thai Herbal Development No.1 2017-2021.E Book Available at : <https://www.dtam.moph.go.th>. Retrieved : March 10, 2019
- Ravipa T.,(2015). Innovation and human resource management: Journal of Innovation Management in Public and Private Sector, Ramkhamhaeng University
- Rongtunman., (2017). How much income of Poi Sian inhaler?: Available at : <http://longtunman.com/3153>. Retrieved: March 10, 2019

- Somneuk E.,(2010).Classifications on Innovation: Journal of Business Administration, Thammasat University.: Available at :
<http://www.jba.tbs.tu.ac.th/files/Jba128/Article/JBA128Somnuk.pdf>. 33(128), 49-65.
Retrieved: March 20, 2019
- Trilertlunjakorn, Ratchanee.(2018). Factor Affecting the Purchasing of Herbal Inhaler from The Saima Farm Woman Group SMCE: Abstract: Kasetsart University.
- Toxicology Center., Faculty of Medicine Ramathibodi Hospital. Available at :
<https://med.mahidol.ac.th/poisoncenter/th/pois-cov/Herbal>.
Retrieved: March 10, 2019
- Tungjaisatapud, Pannee.,(2018). Thai herbs exported 1,000 million baht per year. Government Public Relations Department: Available at :
http://www.asean thai.net/ewt_news.php?nid=8458&filename=index.
Retrieved: April 11, 2019
- Wandee, Nannapat. (2016). Business Knowledge Processing Herbal Inhaler: Edible Knowledge Box Project. Office of Knowledge Management and Development (Public Organization). Available at : <http://www.okmd.or.th>. Retrieved: March 10, 2019
- Yosyingyong Keratie Y., (2009). Innovative organization. Bangkok: Printing of Chulalongkorn University.
- Yuwadee W., (2012). Herbal Inhaler Dangerous?: The article disseminates knowledge to the public. Available at : <https://www.pharmacy.mahidol.ac.th>. Retrieved : March 10, 2019

Jutarat Piriabenjawat, Master of Business Administration at Stamford International University, Lecturer of Hotel and Tourism Department (Spa), Faculty of Hospitality Industry, Dusit Thani College.